

نابرابری اجتماعی در آموزش: راه‌کارهای کاهش

زینب محمودی^۱، حمیدرضا معتمد^۲

^۱ دانشجوی دکتری تخصصی مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کازرون، فارس، ایران (نویسنده مسئول)

^۲ استادیار مطالعات برنامه درسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کازرون

چکیده

مقدمه: به دلیل عوارض مهم ناشی از نابرابری آموزشی در جامعه و بر چرخه رونق کشورها، مطالعه حاضر به هدف تعیین راه-کارهای کاهش نابرابری اجتماعی در آموزش انجام گرفت. روش و ابزار: پژوهش حاضر از نوع مطالعه مروری است. برای بدست آوردن مقالات و کتاب‌های مرتبط، پایگاه‌های داده خارجی شامل (CINHAL، Scopus، Web of Science و PubMed)، پایگاه‌های ایرانی Magiran و SID و مراجع کتابخانه‌ای در بازه زمانی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹ مورد جستجو قرار گرفتند. واژگان مورد استفاده در این جستجو شامل، نابرابری، نابرابری اجتماعی، نابرابری آموزشی و نابرابری اجتماعی در آموزش بودند. منابع بدست آمده شامل ۱۵ کتاب و ۴۵ مقاله بودند که توسط نویسندگان مورد ارزیابی قرار گرفتند و مناسب‌ترین مطالعات برای هدف این مطالعه انتخاب شدند. یافته‌ها: در نهایت ۱۰ مقاله و ۵ کتاب انتخاب شدند که نتایج بدست آمده از مرور این منابع شامل، تسهیل امکانات و تجهیزات، تخصیص منابع عادلانه، کاهش تضاد طبقاتی، تربیت نیروی انسانی متخصص و عدم نگاه جنسیتی، بعنوان راه‌کارهای کاهش نابرابری اجتماعی بودند. نتیجه‌گیری: کاهش عوامل موثر بر ایجاد نابرابری اجتماعی در آموزش می‌تواند زمینه ساز رشد شاخص‌های مختلف در یک جامعه باشد.

واژه‌های کلیدی: نابرابری آموزشی، آموزش، جامعه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه:

نابرابری اجتماعی یک وضعیت اجتماعی است که در آن همه افراد در یک جامعه خاص یا گروه دارای انزوا و مورد بی عدالتی قرار می گیرند (۱). این بی عدالتی تمام جنبه های یک جامعه بخصوص مساله آموزش را در بر میگیرد (۲). نابرابری اجتماعی به وضعیتی اطلاق می شود که در آن گروه های فردی در یک جامعه از وضعیت اجتماعی، طبقه اجتماعی و دایره اجتماعی برابری برخوردار نباشند (۳). اساس نابرابری آموزشی نداشتن برنامه آموزشی درست و سپس بی عدالتی های اقتصادی و اجتماعی است (۴). نابرابری در آموزش شامل توزیع نابرابر منابع دانشگاهی و آموزشی است (۵). دامنه ی نابرابری آموزش می توان شامل، موسسات آموزشی، کیفیت تجارب آموزش دهنده، منابع و کتاب ها، و تکنولوژی های با منشا اجتماعی و روابط باشد (۶). متغیرهای ایجاد کننده نابرابری آموزشی می توانند منشا خانوادگی داشته باشند، متأثر از سن، جنس و فرهنگ باشد. تا حدود بسیاری منابع و هزینه ها تاثیر بیشتری بر ایجاد نابرابری آموزشی دارند. تخصیص منابع مناسب می تواند در کاهش این نابرابری در آموزش موثر باشد (۷). تاریخ نشان می دهد که در کشورهایی از جمله آمریکا نابرابری آموزشی بین محصلینی که محل زندگی آنها شمال آمریکا است و از خدمات مذهبی بیشتری برخوردارند تا افراد فقیرنشین، مشهود است (۸). در کشور ایران نیز نابرابری آموزشی ناشی از بی عدالتی اجتماعی به وضوح به چشم می خورد (۹). نابرابری آموزشی به طور کلی بازتولیدی از اجتماع بعنوان گروه غالب در یک جامعه است (۱۰). بطوری که بیشترین سود آموزشی در اختیار نیرو و قدرت اجتماعی برتر از نظر اقتصادی است (۸). درآمد، وضعیت سلامت و سیاست نیز در ایجاد نابرابری آموزش بی تاثیر نیستند (۱۱). نمونه های اساسی نابرابری آموزشی می تواند در پی نابرابری های اجتماعی مانند شکاف درآمدی، نابرابری نژادی، جنسیتی، مراقبت های بهداشتی و طبقه اجتماعی ایجاد میشود (۱۲). نمونه هایی از شامل جنس، رنگ پوست، شکل چشم، محل تولد ، تمایلات جنسی ، هویت جنسیتی، والدین و وضعیت اجتماعی والدین است. نابرابری در آموزش عوارض همچون عدم دسترسی به منابع آموزشی، عدم موفقیت تحصیلی، کاهش کارآمدی و در نهایت کاهش تحرک اجتماعی و اقتصادی را در پی دارد (۱۳). جمعیت جوان بعنوان آتیه داران آینده هر کشور در قالب نیروی انسانی متخصص، باید به منظور رسیدن به چنین هدفی از آموزش مناسب، در دسترس و عادلانه ای برخوردار باشد (۱۴). گاهی ممکن است مساله کمبود منابع برای مسال در کشورها مورد توجه نباشد بلکه نحوه تخصیص و توزیع منابع آموزشی با مشکلاتی همراه باشد (۶، ۱۵). با این اوصاف وجود نابرابری آموزشی می تواند منجر به شکاف واضحی در مساله آموزش و یادگیری بین افراد شود (۱۶). با توجه به اهمیت و جایگاه موضوع پژوهش حاضر مروری بر راه کارهای کاهش نابرابری اجتماعی در آموزش می باشد.

روش و ابزار:

پژوهش حاضر از نوع مطالعه مروری است. برای بدست آوردن مقالات و کتاب های مرتبط، پایگاه های داده خارجی شامل (CINHAL, Scopus, Web of Science, PubMed) پایگاه های ایرانی Magiran و SID و مراجع کتابخانه ای در بازه زمانی سال های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹ مورد جستجو قرار گرفتند. واژگان مورد استفاده در این جستجو شامل، نابرابری، نابرابری اجتماعی، نابرابری آموزشی و نابرابری آموزشی اجتماعی بودند. بررسی متون توسط دو نفر محقق انجام شد. خلاصه مقالات و فصول کتاب های مرتبط، بطور جداگانه، از نظر وجود واژگان مدنظر و مرتبط بودن با هدف پژوهش حاضر مورد بررسی قرار گرفتند. منابع بدست آمده شامل ۱۵ کتاب و ۴۵ مقاله بودند که توسط نویسندگان مورد ارزیابی قرار گرفتند و مناسب ترین مطالعات برای هدف این مطالعه انتخاب شدند.

یافته ها:

در نهایت ۱۰ مقاله و ۵ کتاب وارد مطالعه شد. بر اساس ارزیابی های انجام شده، مهم ترین نتایج حاصل از این مطالعه مروری بعنوان راه کارهای اساسی کاهش نابرابری اجتماعی در آموزش شامل پنج نتیجه، تسهیل امکانات و تجهیزات، تخصیص منابع عادلانه، کاهش تضاد طبقاتی، تربیت نیروی انسانی متخصص و عدم نگاه جنسیتی بودند.

تسهیل امکانات و تجهیزات

کمبود تجهیزات و امکانات از عوامل مهم و موثر در ایجاد نابرابری اجتماعی در آموزش است (۱۶). دستیابی به فرصت های آموزشی در سایه وجود تجهیزات مبتنی بر تکنولوژی و روزآمد می تواند در ایجاد انگیزه یادگیرندگان، بعنوان مهم ترین عامل محرک یادگیری تاثیر گذار باشد (۸). مادامی که عدم تجهیزات مناسب و امکانات آموزشی لازم می تواند، در ایجاد شکاف آموزشی و اجتماعی، همچنین عدم کارایی آموزش و ضعف در نقش یادگیری-یاددهی تاثیرگذار باشد (۱۲). تجهیزات کافی بعنوان اساس و پایه، همچنین زمینه ساز و بستر مهم در راه اندازی فرآیندهای آموزشی باشد (۶). شاید اولین و سطحی ترین نیاز، یعنی نیاز به امکانات در امر آموزش باشد که مشهودترین نوع نابرابری اجتماعی در آموزش را بخود اختصاص می دهد (۱۵).

تخصیص منابع مالی عادلانه

تخصیص منابع عادلانه، ارتباط نزدیکی با افزایش کیفیت آموزش دارد (۵). معمولاً تخصیص منابع امری دولتی و بر عهده دولتمردان است (۱۷). اشتباه و بروز بی عدالتی و نابرابری در تخصیص صحیح منابع مالی، باعث کاهش برون داد آموزشی و تضعیف موقعیت اجتماعی می شود (۱۸). در صورتی که منابع به درستی و بر اساس شاخص های علمی و مطابق با شرایط منطقه ای تخصیص شوند، می توان تاثیر برابری منابع در امر آموزش را به طور کوتاه مدت تجربه کرد (۶). تخصیص عادلانه منابع، یعنی ارائه بودجه و منابع کافی و برابر مالی، بدون سوء گیری های سیاسی، قومی، اجتماعی و جنسیتی است (۱۹). وجود منابع مالی کافی و در دسترس و حمایتی در امر آموزش نقش موتور محرکه یک سیستم را ایفا می کند (۲۰).

کاهش تضاد طبقاتی

تضاد طبقاتی، وجود فاصله میان اقشار و گروه های مختلف جامعه از نقطه نظر اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی است (۲۱). شکاف درآمدی، توزیع نابرابر فرصت ها، انحصار طلبی، عمیق شدن فواصل میان صاحبان قدرت و قشر ضعیف در سایه تضاد طبقاتی عمیق تر می گردد (۲۲). هر چه تضاد طبقاتی کمتر، دسترسی اقشار مختلف بخصوص اقشار کم درآمد و زیر خط فقر به منابع و تسهیلات و تکنولوژی های اجتماعی بیشتر خواهد شد (۲۳). یعنی همه اقشار جامعه از یک فرصت برابر و همسان جهت دستیابی به امر آموزش برخوردار می شوند (۲۴). کاهش تضاد طبقاتی، موجب خواهد شد، که استعدادهای توانمند اما دارای بضاعت مالی کم و جایگاه ضعیف اقتصادی در شرایط همسان و برابری با اقشار با درآمد بالای اقتصادی از امر آموزش بهره ببرند (۲۵).

تربیت نیروی انسانی متخصص

نیروی انسانی متخصص، رکن اساسی کارآمدی و موتور محرکه سیستم آموزشی است (۲۶)، برخورداری از نیروی های متخصص و آموزش دهنده گان توانمند و توزیع برابر این نیروها در حوزه های مختلف و مناطق گوناگون، موجب فراهم سازی بستر

رعایت برابری و عدالت آموزشی می گردد (۲۷). هر چه دامنه ی توزیع عادلانه نیروی انسانی متخصص بیشتر، برون ده و پیامدهای آموزشی و رونق سیستم آموزشی بهتر خواهد بود (۲۸). تمرکز سیستم بر توزیع نیروی انسانی ضعیف و خوب در امر آموزش می تواند به شکاف نابرابری اجتماعی در آموزش دامن بزند (۲۹).

عدم نگاه جنسیتی

نابرابری جنسیتی، بخصوص در حوزه آموزش بیشتر به نفع مردان است (۳۰). زنان نیمی از اجتماع بوده و همانگونه که مردان از نقطه نظر دریافت محصولات آموزشی مختارند، زنان نیز نباید از این بعد مستثنی باشند (۳۱). در کشورهای در حال توسعه این نگاه جنسیتی نسبت به زنان بیشتر مشهود است (۳۲). توسعه سیستم های آموزشی و پیشرفت فرهنگ صحیح آموزش، همچنین نتیجه نهایی سیستم آموزشی زمانی از برابری برخوردار خواهد بود که تبعیض جنسیتی چه از منظر فرهنگی و دینی و چه از نظر سیاسی کنار گذاشته شود (۳۳). همه جنسیت ها لازم به برخورداری از یک آموزش صحیح و عادلانه، سیستم و تجهیزات آموزشی عادلانه و دارا بودن آموزش با کیفیت هستند (۳۴).

بحث:

در مطالع حاضر یافتیم که برابری در ارائه خدمات، تجهیزات و امکانات، به منظور تسهیل امر آموزش ضروری است، و عدم برخورداری از این برابری، انگیزه و میل به آموزش و یادگیری را با مخاطرات جدی روبرو می سازد. مطالعات نشان می دهند که تجهیزات، امکانات و فضای عادلانه آموزشی موجب توانمندسازی و کارآمدی سیستم های آموزشی می شوند (۱). وجود تجهیزات و امکانات آموزشی و توزیع برابر آن بر کیفیت آموزش تاثیر گذار است (۵). همچنین مطالعات نشان می دهند که زمینه تنوع آموزشی برای همه اقشار جامعه، توزیع برابر و وجود امکانات و تجهیزات کافی آموزشی است.

در مطالعه حاضر نتایج نشان دادند که تخصیص منابع عادلانه و برابر باعث پشتیبانی مناسب و تقویت سیستم آموزشی در گروه های مختلف جامعه برای برخورداری از یک آموزش کاملا مساوی و عادلانه می شود. مطالعات بر این نکته تاکید دارند که اثربخشی دانشگاهها و مراکز آموزشی در بستر وجود اقتصاد عادلانه و تخصیص برابر منابع مالی شکل می گیرد (۲۱). این تخصیص عادلانه منابع باعث افزایش عملکرد آموزشی، کاهش فاصله پیشرفت آموزش بین گروه های مختلف جامعه و ایجاد رابطه معناداری بین موفقیت آموزشی و انگیزه تحصیلی می گردد (۱۵).

ما در مطالعه حاضر یافتیم که کاهش تضاد طبقاتی در جامعه، شکاف نابرابری دریافت خدمات آموزشی را از میان بر می دارد (۱). مطالعات نشان می دهند که توان تحصیلی یادگیرندگان، تحت تاثیر موقعیت اجتماعی و اقتصادی است (۳۰). وجود شکاف طبقاتی مانع پیشروی افراد دارای وضعیت ضعیف اقتصادی می شود (۳۳). افراد دارای وضعیت مالی بهتر بیشتر از اقشار ضعیف به دنبال تهیه تسهیلات آموزشی و پیشرفت آموزشی هستند (۳۲). این مساله باعث می شود که دستیابی به منابع آموزشی در اقشار مختلف با بی عدالتی روبرو شود.

بر اساس نتایج حاصل از پژوهش حاضر، تربیت نیروی انسانی متخصص و متعهد و برابری در توزیع چنین نیرویی می تواند به تقسیم عادلانه آموزش در گروه های مختلف جامعه منجر گردد (۴). در مطالعات مشاهده می کنیم که تاکید دارند، که نیروی انسانی عامل اساسی شکوفایی سیستم های آموزشی است (۷). تمام فرآیند یک سیستم آموزشی بستگی به توانمندی نیروی انسانی دارد، لذا تقسیم عادلانه نیروی انسانی در امر آموزش می تواند در امر استعدادیابی و پرورش استعداد ها و پیشرفت یکسان سیستم آموزشی و شکوفایی جامعه تاثیر گذار باشد (۱۸).

تحولات جامعه برای نشان دادن حقوق زنان مانند مردان از برابری دریافت خدمات آموزشی مشهود است (۳۱)، در این مطالعه یافتیم که نابرابری جنسیتی می تواند زمینه ساز نابرابری آموزشی گردد، مطالعات نشان می دهند که، پابندی به یک ایدئولوژی جنسیتی و نگاه غالب جنسی، خسارات جبران ناپذیری را به فرآیند های آموزشی و رشد و توسعه یک جامعه وارد می کند (۳۴). پس نبود نگاه جنسیتی از ضروریات کاهش نابرابری اجتماعی در آموزش محسوب می گردد. از محدودیت های این مطالعه، منابع اندک موجود در ارتباط با موضوع بوده، که پژوهشگران سعی کردند با انتخاب مناسب ترین مطالعات و منابع این محدودیت را به حداقل برسانند.

نتیجه گیری نهایی:

کاهش عوامل موثر بر ایجاد نابرابری اجتماعی در آموزش می تواند زمینه ساز رشد شاخص های مختلف در یک جامعه باشد. نابرابری آموزشی تاثیرات منفی بر وضعیت های فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و حتی سیاسی یک کشور دارد. توزیع عادلانه شاخص های آموزشی و برخورداری از یک آموزش برابر در جامعه، شکاف عمیق آموزشی در جامعه را از میان بر می دارد. برداشتن عوامل موثر در ایجاد نابرابری اجتماعی در آموزش از جمله، فاصله طبقاتی، نکته جنسیتی، عدم وجود نیروی کارآمد انسانی و منابع و تجهیزات کافی منجر به ایجاد روند رو به رشد و شکوفایی در جامعه می گردد. لذا توصیه می شود که بنابر اهمیت موضوع، پژوهش های میدانی موثری صورت پذیرد و از نتایج این پژوهش جهت برنامه های اساسی در حیطه ی مدیریت آموزش و ایجاد برابری اجتماعی در آموزش استفاده گردد.

تضاد منافع: نویسندگان این پژوهش هیچ گونه تضاد منافی نداشته اند.

قدردانی: بدینوسیله از همه کسانی که در مسیر اجرای این پژوهش به ما کمک کردند، کمال تشکر و قدردانی را داریم.

منابع:

۱. Hurst CE, Gibbon HMF, Nurse AM. Social inequality: Forms, causes, and consequences: Routledge; 2016.
۲. Warwick-Booth L. Social inequality: SAGE Publications Limited; 2018.
۳. Ballantine JH, Spade JZ. Schools and society: A sociological approach to education: Pine Forge Press; 2011.
۴. Bodvin K, Verschueren K, De Haene L, Struyf E. Social inequality in education and the use of extramural support services: access and parental experiences in disadvantaged families. *European Journal of Psychology of Education*. 2018;33(2):215-33.
۵. Coady D, Dizioli A. Income inequality and education revisited: persistence, endogeneity and heterogeneity. *Applied Economics*. 2018;50(25):2747-61.
۶. Berg GA. Low-income students and the perpetuation of inequality: Higher education in America: Routledge; 2016.
۷. Maliti E. Inequality in education and wealth in Tanzania: A 25-year perspective. *Social Indicators Research*. 2019;145(3):901-21.

- ۸ Neidhöfer G, Serrano J, Gasparini L. Educational inequality and intergenerational mobility in Latin America: A new database. *Journal of Development Economics*. ۲۰۱۸□۱۳۴:۳۲۹-۴۹.
- ۹ Okrainec K, Hahn-Goldberg S, Abrams H, Bell CM, Soong C, Hart M, et al..Patients' and caregivers' perspectives on factors that influence understanding of and adherence to hospital discharge instructions: a qualitative study. *CMAJ open*. 2019;7(3):E478.
- ۱۰ Bloome D, Dyer S, Zhou X. Educational inequality, educational expansion, and intergenerational income persistence in the United States. *American Sociological Review*. ۲۰۱۸□۸۳(۶):۱۲۱۵-۵۳.
- ۱۱ Bárány ZL. The minimum wage and inequality: the effects of education and technology. *Journal of Labor Economics*. 2016;34(1):237-74.
- ۱۲ Meena M, Singh KM, Singh R, Kumar A, Kumar A, Chahal V. Inequality and determinants of income among rural households in tribal dominated areas of Jharkhand. *Indian Journal of Agricultural Sciences*. 2017;87(1):92-6.
- ۱۳ Wei YD, Xiao W, Simon CA, Liu B, Ni Y. Neighborhood, race and educational inequality. *Cities*. 2018;73:1-13.
- ۱۴ Aylward A. *Spillover Effects of Mass Incarceration in the US: A Mechanism for Educational Inequality*: New York University; 2018.
- ۱۵ Yang J, Qiu M. The impact of education on income inequality and intergenerational mobility. *China Economic Review*. 2016;37:110-25.
- ۱۶ Prete V, Zoli C. The political economy of educational policies and inequality of opportunity. University Ca'Foscari of Venice, Dept of Economics Research Paper Series No. ۲۰۱۹□۱۴.
- ۱۷ ENACHE RC, Goga M. Forms of Inequality Manifestation in Continuous Training Perceived by Teachers. *Romanian Journal for Multidimensional Education/Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2019;11(3).
- ۱۸ Mihalache I-C. THE IMPACT ON NATIONAL ECONOMY OF SOCIAL ECONOMY IN THE DECREASE OF INEQUALITIES IN ACCESSING HEALTH AND EDUCATION SERVICES. *Revista Economica*. 2017;69(5).
- ۱۹ Peng H, Qi L, Wan G, Li B, Hu B. Child population, economic development and regional inequality of education resources in China. *Children and Youth Services Review*. ۲۰۲۰□۱۱۰:۱۰۴۸۱۹.
- ۲۰ Tchamyou VS. Education, lifelong learning, inequality and financial access: Evidence from African countries. *Contemporary Social Science*. 2020;15(1):7-25.
- ۲۱ Schneider D, Hastings OP, LaBriola J. Income inequality and class divides in parental investments. *American Sociological Review*. 2018;83(3):475-507.
- ۲۲ Piff PK, Kraus MW, Keltner D. Unpacking the inequality paradox: The psychological roots of inequality and social class. *Advances in experimental social psychology*. 57: Elsevier; 2018. p. 53-124.
- ۲۳ Jury M, Smeding A, Stephens NM, Nelson JE, Aelenei C, Darnon C. The experience of low-SES students in higher education: Psychological barriers to success and interventions to reduce social-class inequality. *Journal of Social Issues*. 2017;73(1):23-41.

- ۲۴ Durante F, Fiske ST. How social-class stereotypes maintain inequality. *Current opinion in psychology*. 2017;18:43-8.
- ۲۵ Becker JC, Kraus MW, Rheinschmidt-Same M. Cultural expressions of social class and their implications for group-related beliefs and behaviors. *Journal of Social Issues*. ۲۰۱۷;۷۳(۱):۱۵۸-۷۴.
- ۲۶ Hannum E, Ishida H, Park H, Tam T. Education in East Asian Societies: Postwar Expansion and the Evolution of Inequality. *Annual Review of Sociology*. 2019;45:625-47.
- ۲۷ Eberstadt N. Manpower, education, skills and jobs in sub-saharan africa: past trends and future outlook. *Africa's Population: In Search of a Demographic Dividend: Springer*; ۲۰۱۷. □. ۲۲۵-۵۰.
- ۲۸ Billon M, Crespo J, Lera-López F. Educational inequalities: Do they affect the relationship between Internet use and economic growth? *Information Development*. ۲۰۱۸;۳۴(۵):۴۴۷-۵۹.
- ۲۹ Ozer M, Perc M. Dreams and realities of school tracking and vocational education. *Palgrave Communications*. 2020;6(1):1-7.
- ۳۰ Roser M, Ortiz-Ospina E. Educational Mobility & Inequality. *Our World in Data*. ۲۰۱۷.
- ۳۱ Rahman S, Chaudhry IS, Farooq F. Gender inequality in education and household poverty in Pakistan: A Case of Multan District. *Review of Economics and Development Studies*. 2018;4(1):115-26.
- ۳۲ Niessen LW ,Mohan D, Akuoku JK, Mirelman AJ, Ahmed S, Koehlmoos TP, et al. Tackling socioeconomic inequalities and non-communicable diseases in low-income and middle-income countries under the Sustainable Development agenda. *The Lancet*. ۲۰۱۸;۳۹۱(۱۰۱۳۴):۲۰۳۶-۴۶.
- ۳۳ Sreeramareddy CT, Harper S, Ernstsens L. Educational and wealth inequalities in tobacco use among men and women in 54 low-income and middle-income countries. *Tobacco control*. 2018;27(1):26-34.
- ۳۴ Kleven H, Landais C. Gender inequality and economic development: fertility, education and norms. *Economica*. 2017;84(334):180-209.